

ՀՀ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ
ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ
ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

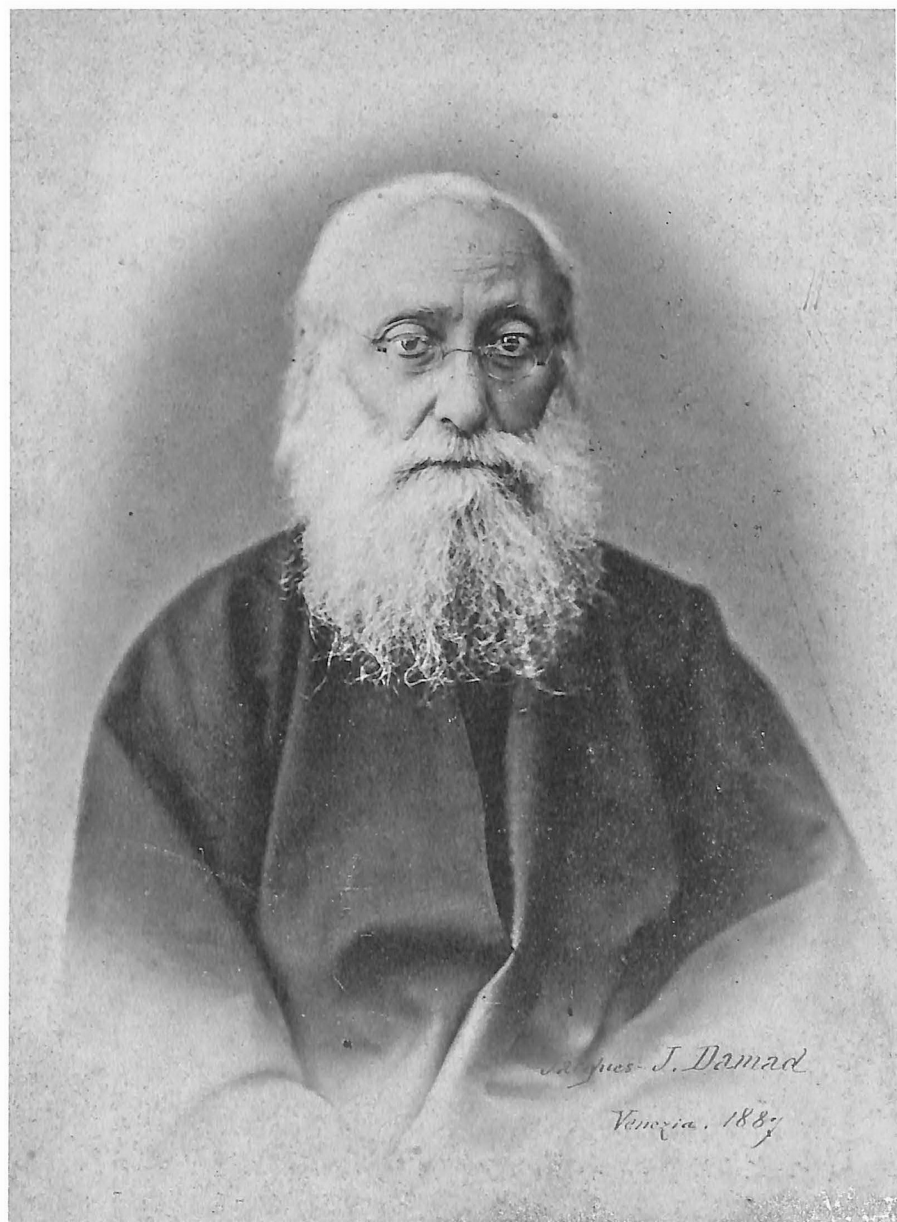
ՄԻԶԱԶԳԱՅԻՆ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ
ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ

Հ. ՂԵԻՈՆԴ Մ. ԱԼԻՇԱՆ
ՀԱՅՈՑ ՆԱՀԱՊԵՏԻ

ԾՆՆԴԵԱՆ
200 ԱՄԵԱԿԻՆ

ՄԱՍՆ Բ.

ԵՐԵՒԱՆ – Ս. ՂԱԶԱՐ
6-8 ՅՈՒԼԻՍ 2020

ከሆሉ ጥሪ ሂሳብ
EDITORIALE

ՀԱՅՐ ՂԵՒՈՆԴ ԱԼԻԾԱՆ ԿՐՕՆԱԻՈՐ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ

Հայր Ղեւոնդ Ալիշանի ծննդեան երկրորդ դարադարձին նուիրուած գիտաժողովին, երբ գիտնականներու փաղանգ մը մասնագիտական բազմազան ոլորտներու ուսումնասիրութեամբ հանդէս կու գան դրուատելու Նահապետի, պատմահօր, աշխարհագրագէտի, ուսումնասէրի, բանասէրի, հայրենասէր բանաստեղծի բարձրաթուիչ կերպարը, անհրաժեշտ կը գտնեմ այստեղ անդրադառնալ այս տիտանատիպ Մարդու, հոգեկան կառոյցին, խոր համոզումներուն եւ ազատ ընտրութեան արդիւնք՝ Մխիթարեան կրօնաւորի հանգամանքին:

Ս. Ղազարի մէջ դպրոցական կրթութիւնը աւարտելով, տասներկեցամեայ երիտասարդը երկու տարի կ'ուսումնասիրէ կրօնաւորական կեանքի իսկութիւնը, կը փորձէ նկարագրային եւ մարդկային հակումները եւ ունակութիւնները եւ ի վերջոյ 1838ի 28 Յունուարին Ս. Աւետարանին վրայ ուխտելով՝ վերջնականօրէն կ'անդամակցի Մխիթարեան միաբանութեան:

Իր այս ուխտին հաւատարիմ պիտի մնայ մինչեւ վերջին շունչը, ի հեճուկս տարատեսակ դժուարութիւններու, փորձութիւններու, տառապանքներու: Իր աննկուն կամքը, անսահման վստահութիւնը Աստուածածին Մարիամի՝ երկնաւոր քաղցր մայրիկին հանդէպ՝ որու որդեգիրը կը դաւանէր ինքզինք անվեհեր, միշտ հօր եւ վճռակամ հաստատուն պիտի պահէին զինք, փառաւելով երդմնազանցի կամ ուխտադրութի խաւարն ու վտանգը, լուսաշող դէմք ու կեցուածք պարգեւելով՝ որով պիտի հմայէր մատղաշ սերունդ մը, բիւրաւոր աշակերտներ, հայրենակիցներ, այցելուներ եւ գործընկերներ, եւ պիտի առաջնորդէր ի սէր Աստուծոյ, հայրենիքի եւ եկեղեցւոյ:

Հ. Ղեւոնդ Ալիշան իր ներոյժը կը լիցքաւորէր ամէնօրեայ աղօթքներու հաւատարմութեամբ եւ անդուլ գործունէութեամբ: Ժամերգութիւն, Ս. Պատարագ, խոկումն Սուրբ Գրոց, Պսակ կու-

սին եւ անխոնջ աշխատանքը՝ խնկարոյր վանքերու եւ սրբարաններու, լուսաշող վկայարաններու, սրբափայլ արձանագրութիւններու, օծեալ թագաւորներու եւ ոսկէզօծ ձեռագիրներու մէջ անընդհատ պրպտելու, պեղելու եւ լոյս աշխարհ բերելու Հայոց պատմութեան ամենափոքր իսկ նշխարը:

Խոնարհ, հեզ, համեստ, եղբայրասէր, համբերութեան հրահանգուած, ուղղամիտ ու ճշմարտասէր, աշխատասէր, աղօթասէր եւ հայրենասէր:

Ժրաջան՝ աշխատանքի արդիւնքով ան հասաւ ոչ միայն գիտութեան այլ եւ սրբութեան բարձունքները: Իսկական զաւակ Մըխիթարի, յաջողեցաւ թափ առնել, սլանալ ու սաւառնիլ թէ՛ սրբութեամբ եւ թէ՛ գիտութեամբ:

Մարդկային կեանքի ընթացքին, երբ չարը մեզ կը թիրախաւորէ, հեղգ ու ցոփ կեանքով շատ շատերը հեշտութեամբ կը կործանէ: Իսկ երբ դիմադրութիւն գտնէ, դրամասիրութեամբ, ազահուլութեամբ, ընչաքաղցութեամբ կը գերեզմարէ: Հոսկ ուրեմն, որպէս վերջին փուլ եւ մարտահրաւէր, չարը կը հրահրէ իսրայէլացիներու «Եզ»ի պաշտամունքը, որ ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ՝ փառամոլութեամբ կուրացումը եւ սեփական ԵՍԻ պանծացումը, աստուածացումը, պաշտամունքը: Փառք, պատիւ եւ երկրպագութիւն սեփական անձին ու եսին՝ կ'առաջնորդեն խելակորոյս փրկածութեան, ինքնասիրահարման, եւ անխուսափելի կործանումի:

Խելայեղ, ինքնամոռաց ամբարտաւանութեան զգլխիչ գինովութեամբ չարը կը փորձէ նաեւ մեր սրբակենցաղ վարդապետը՝ երիտասարդ իսկ տարիքէն:

Արդարեւ, ինչպէս կը հաւաստէ Ալիշանի կենսագիրը՝ Հ. Սիմոն Երեմեան, ան քսանեօթ տարեկանին արդէն՝

1. «1847ին [Վենետիկի] թագաւորական ուսումնական գիտնոց ժողովոյն կաճառորդ» կը դառնայ,

2. 1876ին կ'անդամակցի Փրանսական Ակադեմիային եւ

3. «1886ին Գաղղիոյ պատուոյ լէգէոնին կ'արժանանայ:

4. 1887ին Պատուոյ անդամ կ'ըլլայ Իտալիոյ Ասիական ընկերութեան»¹:

5. 1892ին Եգիպտոսի փոխարքայէն կը ստանայ Կայսերական կարգի «Մէճիտիէյի» երրորդ կարգի շքանշանը:

1 ԵՐԵՄԵԱՆ, Հ. Ս., *Կենսագրութիւն Հ. Ալիշանի*, Ս. Ղազար, Վենետիկ 1902, էջ 160:

6. «1894ին Մոսկուայի Հնաբանական ընկերութիւնը, զայն իրեն կաճառորդ կ'ընէ,

7. երկու տարի յետոյ 1896ին տեղւոյս հին ու պատկառելի վենետիկեան կաճառը զինքը իր պատուոյ անդամներու մէջ մըտցնելու հաճոյքն կ'ունենայ:

8. Նոյն 1896 տարին Պետերպուրկի Հնաբանական ընկերութեան անդամ կ'ընտրուի, իսկ

9. 1897ին Ենայի Փիլիսոփայական ակադեմիոյ²:

10. 1900ին Լայպցիկի «Հայ ճեմարանական ընկերութիւն»ը զինք պատուոյ անդամ կ'անուանէ:

Փարիզէն Մոսկուա, Ս. Պետերպուրկէն Ֆլորէնցիա, Վենետիկէն Լայպցիկ, մէկ խօսքով գիտական ամբողջ ժամանակակից աշխարհը Ալիշանի փառքը կը հիւսէր ու համբաւը կը հռչակէր: Սակայն ինք բացարձակապէս չէր հետաքրքրուած այդ ամէնով: Հ. Սիմոն Երեմեան կը գրէ. «այս ամէն պատիւ իրեն համար ունայնութիւն էին, նա խոյս կու տար ծանօթանալէ, փառաւորուելէ, սակայն փառքը իր ետեւէն կը վազէր եւ իր գրքերուն մէջ կը պսակէր անոր անխոնջ աշխատանքը»³:

Համեստութեան եւ աշխարհի չափանիշներու հակոտնեայ արժէհամակարգի հաւատացող, կրող եւ կեանքի կոչող հերոս մը միայն կրնայ այսպիսի անջատման հոգիով վերաբերիլ աշխարհիկ փառքի եւ պատիւներու հետ, որոնց ցանկութենէն Հ. Ղեւոնդ Ալիշան աներեւակայելիօրէն հեռու անձ էր: Երբ արդէն կը բազմանան մեծարանքի ցոյցերը իր անձին հանդէպ՝ այսպէս կ'արտայայտուի իր միաբանակից եղբօր գրած նամակի մը մէջ.

«Հ[այր] Ղեւոնդ անդամակից է Ակադեմիայի Ս. Ղազարու վանաց Մխիթարեանց, եւ միայն սմին, եւ ոչ այլում ումեմ, ոչ է, եւ ոչ կամի լինել, եւ ոչ թղթակից է, ըստ իմաստին, զոր իմանայ հարցանողը (Correspondant). եւ թէ կամիցին եւս այլ բնկերագրել զինքն՝ մերժէ, այսինքն չառնու յանձն, որպէս արար սակաւում յառաջ իտալական ընկերութեան միոյ: Իսկ եթէ յանգէտս եւ յանկամս իւր գրիցեն զնա, տհաճի եւ անընդունող համարի: Պատուանշանքն եմ կապայն, գդակն, գօտին, փիլոն, եւն:...

Ողջ լեր»⁴:

2 Նոյն:

3 Նոյն, էջ 160-161:

4 ՕՀԱՆԵԱՆ, Հ. Վ., Հայր Ղեւոնդ Ալիշան, նամակների, հտ. Գ., Մխիթարեան Հրատարակչատուն, Երեւան 2021, էջ 344, թիւ 2165:

Զուր տեղ չէ, որ Հ. Սիմոն Երեմեան կը գրէ. «Հ. Ալիշանի ամբողջ կեանքը եղած է ճգնութեան խնկարան եւ դպրութեան թանգարան: Նա իր աչաց առջեւ ունէր հին միաբաններու ժամանակակից՝ հոգեւոր հոգեկից՝ մոտօփառակից, Հ. Աւգերեան մատենագիր աստուածաբանն, իննիներեան մեծ հայրենագէտ եւ Պիմդարական դասուն մրցակից հոյակապ հայկարանն Բագրատունի: Նա կարդացած էր իր միաբանութեան հիմնադրին եւ հաստատուն սեանց վարքն ու բարքն. Կարդացած էր Հայաստանի մեծաստաններու մէջ ճգնող եւ ազգին հոգին ու միտքը վերականգնող Սահակայ, Մեսրոպայ, Խորենացւոյն, երեւ Ներսէսներու եւ աղանի Նարեկացւոյն եւ այլ բազմաթիւ հարազատ սուրբերու հետեւելի վարքն. Անոնց ամէնուն միտքն ու հոգին իրեն սրտին ու գրչին առաջնորդ առած, նա կ'անցնի պատկառելի ժամանակին վերայէն՝ թողլով իր ետեւը հրեշտակաց նախանձելի խնկարոյր հոգւոյ մշտնջենաւոր ողջակիզում եւ հայ համեարներու զարմանք ու զմայլանք առթող մտքի եւ գրչի վաստակ, բարդ ի բարդ գրքեր: Իր համեստ, ազնիւ, քաղցր եւ երկիւղած քննադրութիւնը՝ միանալով քնատուր տաղանդին, համեարին եւ յիշողութեան, ձուլուեցաւ անմման ճգնաւորն եւ մատենագիրն Հ. Ալիշան»⁵:

Այս տողերը կը փաստեն, որ կը գտնուինք տարբեր արժէ-համակարգի մը դիմաց քան այսօրուան քարոզչական շեփորահա-րուող աշխարհիկ ցանկութիւնները:

Ալիշան իր սիրելի կղզեակի խուցին մէջ, «սեւեռած աչքը միշտ դէպի բարձրութիւնները երկնքին, ուր կը տեսնէ իր յաւերժական հայրենիքը, օտար եւ նման չէ կը գգայ ինքզինքը երկրիս վրայ»⁶ կը գրէ ականատեսներէն Հ. Յովհաննէս Թորոսեան:

Աղօթք, հոգեւոր կեանք, ճգնութիւն եւ խոկում՝ քրիստոնսակերտման միջոցներն եղան օրինակելի կրօնաւորի կեանքին ընթացքին, որու սրբակենցաղ համբաւը կը շրջէր ամէնուր, որու պատճառով իսկ երիտասարդ միաբաններ գաղտագողի, հոգեւորս վարդապետի մօրուքէն ու մազերէն փուռնջ մը պահած էին իրենց մօտ, զերդ մասունք:

Հ. ՍԵՐՈՐ ՎՐԴ. ԶԱՄՈՒՐԼԵԱՆ

5 ԵՐԵՄԵԱՆ, Հ. Ա., Աշ. աշխ., էջ 179:

6 ԹՈՐՈՍԵԱՆ, Հ. Յ., Ալիշան (իր խցիկին մէջ), «Բազմավեպ», ՀԸ (1920), թիւ 12, էջ 355: